

טוביה ריבנר & עידית לבבי גבאי | שיחה בין שניים | אביב 2004

טוביה ריבנר נ. 1924 עידית לבבי גבאי נ. 1953

שיחה זו התקיימה, צולמה והוקלטה, באביב 2004, בקיבוץ מרחביה, כחלק מההכנות, השיחות, ואיסוף חומרי הגלם הדוקומנטרים לסרט 'בית הילדים' של הבמאית: תמי פיינגולד. הסרט ליווה את ההכנות לתערוכה הקבוצתית 'לינה משותפת – קבוצה וקיבוץ בתודעה הישראלית' שהוצגה בקיץ 2005 בביתן הלנה רובינשטיין בתל אביב באוצרותה של טלי תמיר ובהשתתפות 23 אמניות ואמנים.

חלקים מתוך השיחה המצולמת והמוקלטת נבחרו ונערכו על ידי עידית לבבי גבאי ומובאים בזאת:

טוביה ריבנר
ועידית לבבי גבאי
ק. מרחביה 2004
צילום: אריה פלדי

- עידית: טוביה שלום, מה שלומך?
טוביה: בסך הכל בסדר.
עידית: זה חדר העבודה שלך?
טוביה: לא, זאת הספרייה שלי, שאני לעיתים רחוקות נכנס אליה, חדר עבודה הוא בחדר הסמוך.
הצעתי להפגש כאן כי זה עושה רושם יותר אינטליגנטי.
עידית: כאן היה בית הילדים שלנו. גדלתי כאן.
טוביה: כן, נכון.
עידית: היינו מציצים פה דרך החלון החוצה ורואים את חסקל הולך לחשמליה.
טוביה: כך זה היה, והיום אני משלם בשביל חדרים אלו כחדרי עבודה. כך זה מאז שזה נגמר, הקיבוץ.
עידית: מה נגמר? הרצון המשותף?
טוביה: כן, הכל פרטי עכשיו. הזמנים השתנו. גם לטובה.
עידית: מה השתנה? השיטה? יש איזה סדר אחר? צורת ארגון אחרת?
טוביה: כן, אנחנו כבר לא 'קנינדר גרדן', אין כבר מטפלת ששומרת עלינו.
עידית: (בחיוך) אין כבר מטפלת?
טוביה: זה לטובה או לא? מה את חושבת?

עידית : אני לא יודעת. חושבת שמי שחי פה בוודאי צריך להתרגל ולהסתגל לשינוי הזה.
טוביה : אני חושב שהסבים שלך היו מרוצים מכך.
עידית : אתה חושב שהם היו הם מצליחים לעבור את השינויים וההפרטה?
טוביה : כן. ובייחוד סבתא (סוניה), אני זוכר את השיחות איתה בשנים אחרונות של חייה. היא כבר לא הייתה כל כך מרוצה ממה שנעשה כאן.
עידית : נדמה לי שהיא אחת מהיחידות בדור שלה שהייתה גם מוכנה להגיד את זה.
טוביה : נכון.
עידית : למרות שאני תפסתי אותה כחתומה ומזדהה מאוד עם הקיבוץ, יותר מסבא.
טוביה : אותו אני זוכר יותר במעומעם. כשאנחנו הגענו ב-1944 אז הוא היה פה המורה והקפיד מאוד על העברית.
עידית : הוא לימד אותך עברית?
טוביה : לא, אותי לא.
טוביה : הוא היה מורה בבית הספר. בשנת היובל לקיבוץ (1961) צילמתי אותו יושב בכיסא שהוא בנה לעצמו.
עידית : קראנו לו 'הכיסא הפטנטי' ובזכותך יש לי את התמונה היפה הזאת של סבא.
טוביה : יש לך התמונה ממש?
עידית : כן, אתה נתת לי לפני כמה שנים שביקרתי אותך, ועכשיו היא גם נמצאת באלבום תמונות היובל שעשית עם נדב 'ביתמונה'.

מאיר לבבי
יושב ולומד בכסא 'הפטנטי' שלו
ק. מרחביה 1960

צילום : טוביה ריבנר

טוביה : את האלבום הזה לא בדיוק אני עשיתי, לא אני בחרתי. לא הייתי בוחר כל מה שיש בו בפנים.
עידית : היית בוחר אחרת?
טוביה : התערוכה הייתה הרבה יותר גדולה.
עידית : כמה פילמים? כמה תמונות צילמת אז?
טוביה : לקראת התערוכה בחגיגות היובל אני צילמתי קצת מעל אלפיים נגיבים ומזה בחרתי ופיתחתי מאה או מאה עשרים תמונות.

אלבום הצילומים של טוביה ריבנר שצולמו על ידו לרגל חג היובל של קיבוץ מרחביה 1961

טוביה : ... את זוכרת?

עידית : כן, אני זוכרת. הייתי בכיתה ב'. הצילומים היו מודבקים על לוחות סיבית והוצגו על קיר בית הילדים שלנו מבחוץ. לנו לא נתנו להשתתף בחגיגה אך לא נרדמנו ושמענו את האורחים והמוסיקה שהתנגנה בסמוך, בחצר הגדולה.

תערוכת הצילומים
בחגיגת היובל 1961
מוצגת על קיר בית הילדים

טוביה : גולדה הייתה פה ומאוד התרשמה ורצתה שאוציא ספר מהתערוכה.

אבל קצת לפני כן, הוצאתי את הספר "מבוקר עד בוקר" בספריית פועלים, וזו הייתה עבודה שכבר הייתה מאוסה עלי, כל המשא ומתן וכד'. חוץ מזה הייתי עייף, עשיתי את כל ההגדלות בעצמי בחדר חושך קטן בגודל של מטר על מטר.

עידית : איפה היה חדר חושך?

טוביה : היה על יד חדר ההתעמלות בבית הספר. היה שם חדרון ממש קטן, והייתי צריך עם מכונת ההגדלה לעבוד עד הרצפה כדי לקבל צילומים גדולים, עבדתי בלי אוויר, ואז עוד עישנתי. הסוף היה שהייתי שלושה שבועות בבית חולים. ולכן לעשות עוד ספר לא היה לי חשק. אחר כך הצטערתי.

ראשת הממשלה גולדה מאיר
ונשיא המדינה ואשתו יצחק בן צבי
מבקרים בחגיגת היובל בקיבוץ מרחביה 1961
צילום : טוביה ריבנר

טוביה : ואת, מה איתך?

עידית : אני בסדר, אני, בתוך המסעות.

טוביה : עובדת?

עידית : אני עובדת במכון לאמנות במכללה האקדמית לחינוך, 'אורנים'.

טוביה : מציגה?

עידית : כן, ובהקשר זה גם באתי אליך, אנחנו עכשיו לקראת תערוכה בבית הלנה רובינשטיין בתל אביב. תערוכה גדולה, קבוצתית, שהנושא שלה, בצורה זו או אחרת, יהיה המקום

הזה. הקיבוץ, הילדות שלנו בקיבוץ.

טוביה : מה את אומרת על הילדות שלכם?

עידית : אני לא יודעת אם אני אומרת, אני מסתכלת עליה, אני חוקרת אותה, רוצה לדעת מאיזה חומרים אני עשויה. מסתבר שהילדות היא חותם חזק שאי-אפשר לברוח ממנו. באיזשהו שלב בחיים הבנתי שלא רק שלא צריך לברוח אלא להיפך, צריך להסתכל על הילדות, להבין אותה, לעבוד איתה, ולספר עליה ועל המקום הזה. קיבוץ מרחביה. אבל אולי מרחביה כמשל ... לא רק מרחביה המסויימת, אבל כמובן גם המקום- החצר הזאת, המסויימת.

טוביה : את חוזרת הנה ברצון?

עידית : רצון?? רצון זו מילה שמצמצמת את הרגש שלי למקום. קצת קשה לי לבוא הנה.

טוביה : בגלל?

עידית : קודם כל כי אין לי היום כאן ממש בן-אדם לדבר איתו, יש לי בעיקר זכרונות.

טוביה : אבל המקום חרוט בך?

עידית : מאוד. הוא מין רָחֵם כזה. מקום שהוא תָּחוּם פיזית. יש לו שער, יש לו כניסה ויציאה ברורים. אני חושבת שבגלל שעזבתי נוצר אצלי חתך ואיזה תואם בין התיחום הפיזי של המקום ובין איך שהוא נתחם ונחתם מבפנים. נשתמר כקפסולה, שיש לה גבול ברור בין פנים לחוץ. כלומר גם מקום פיזי, שהנה אני באה ונכנסת לתוכו, אבל הוא גם מקום פנימי-רגשי.

טוביה : אם את נכנסת לתוכו יש לך הרגשה של בטחון או של כליאה? של סגירות?

אלו הם שני דברים, הפכים שיכולים להיות במקום שהוא סגור.

עידית : זה מעניין מה שאמרת. חלק מהמסע והתוכן של התערוכה הוא החיפוש אחר התבניות הראשונות שלנו. אני שואלת את השאלה, גם הכללית-תרבותית וגם האישית, מהי התבנית הראשונה של האדם? הילדות כתבנית, 'כצורה ראשונה', שמטביעה את חותמה. אתה שואל אותי מה זה להיכנס הנה? מרחביה זה מקום מאוד אינטימי בשבילי. גם האנשים שגדלו וסבבו אותי וגם הנוף.

טוביה : בת כמה היית כשעזבת?

עידית : 22.

טוביה : אהה, זה הרבה, ספגת הרבה פה.

עידית : כן, לא היה לי עולם אחר. זה היה העולם האולטימטיבי.

טוביה : וזה היה מעבר קשה?

עידית : כשעזבתי לא הרגשתי שזה קשה. אבל עכשיו אני מבינה את זה. בדיעבד.

טוביה : אני אגיד לך, את עוד צעירה אבל אולי כבר עכשיו את מתחילה להתגעגע לילדות, שבדרך כלל בני אדם מגיעים לכך, נכון? שמתגעגעים לימי הילדות, שחושבים שאז היה יופי, וזה לא דווקא קשור בקיבוץ אלא שזו, הילדות, והיא פשוט התרחשה כאן.

עידית : כן, אני חושבת שהרבה יוצרים חוזרים ומדברים על הילדות, ביצירה אנחנו נפתחים אל כל מה שאנחנו. ואני חושבת שאולי בהשוואה לדור שלך נופי הילדות שלי הם יחסית נגישים. הנה אני חוזרת לחצר הגדולה, לארכיון הקיבוץ. יש פה קהילה, 'שבת', שמתעד את עצמו. שבת של 'שבת אחים גם יחד' שאני עזבתי אותו.

טוביה : לא, את לא עזבת אותו, השבת עזב את עצמו.

וזה גם לפעמים לטובה. כי כל זמן שאדם יותר מדי חלק משבת אז הוא פחות מדי הוא עצמו, נכון? שוויון וחופש לא הולכים ביחד.

עידית : אני חושבת שזאת השאלה, זאת המתחיות שבתוכה חי האדם היוצר.

טוביה : כן. אבל את, את הצלחת, את כבר יצאת כשהיית פה, נכון?

עידית : לא בדיוק, היה לי איזה מעבר. אחרי מלחמת יום כיפור בצבא הציעו לי לחתום קבע והקיבוץ לא אישר זאת. היום אני מבינה את עזיבתי כ'יתקלה', תקלה בדיבור, כדיסקומוניקציה עם המקום.

טוביה : יש פה אי-מתן אישורים לאותו תחום שנקרא חופש, נכון? שאת רצית להיות את.

את לא היית היחידה שסבלת מזה. (צוחק) זה היה קצת טבוע בתוך השבת.

אם כבר עסקת ורצית משהו כדי לקבל את האישור, אז היה לך כבר העולם שלך, האישי, נכון?

עידית : היום כשאני חושבת על אירוע העזיבה שלי אני מבינה יותר טוב את הבעייתיות שהייתה בקשר עם המקום ועם המשפחה. מצד אחד זו חוויה של אישה צעירה שעל הדברים החשובים והמכריעים בחייה היא מדברת עם מזכיר הקיבוץ ולא עם אבא או אמא שלה. ומצד שני אולי בצורה לא מודעת היה שם כבר איזה דחף לצאת. אני זוכרת שהיה לי אז חלום שבו ראיתי את ההלוויה שלי שיוצאת פה מהכיכר מול השער.

טוביה : מעניין.

עידית : ראיתי בדיוק איך היא תעשה. לימים פרשתי זאת כמבט על המקום שיש בו איזה סדר וחוקים, חוקי טבע כמעט: את מקימה משפחה ועוברת משיכון עולים לשיכון ותיקים, סידור עבודה וכד'. כלומר, כנערה צעירה חוויתי את המקום, באופן תת-מודע, כמקום

שיש בו איזה סדר דברים כמעט קוסמי, ראיתי מראש את התסריט של כל החיים שלי.
כנראה בזאת מרדתי. בחלום/חזיון הזה לא היה מקום להרפתקה או לשאלה.
טוביה: אז אולי את עצמך יצאת מהמקום הסגור בחלום ההלוויה שלך? כך השתחררת, גם זה יכול להיות, לא?

עידית: יכול להיות, השתחררתי מ'התכנית הגדולה' אל עבר אי-תכנית מוחלטת.
טוביה: זה מעניין, את יודעת, כשאדם רואה את עצמו בהלוויה שלו זה סימן לחיים ארוכים.
עידית: טוביה, אנחנו יושבים בחיק הספרים, בספריה שלך?
טוביה: אלה הם רוב הספרים שאספתי כשלימדתי, הייתי צריך אותם, ועכשיו אני לא יכול לזרוק שום דבר.

עידית: אתה שומר?
טוביה: אני משאיר אותם לאלה שיבואו אחרי, שיזרקו אותם. הרוב פה בוודאי יושלך לפח.
עידית: אני נזכרת עכשיו בספריה של סבא שלי שאתה צילמת אותו יושב ולומד בכסא שלו.
סבתא תמיד הייתה אומרת שאם היה להם קצת כסף אז סבא היה מוציא אותו על ספרים. ספר זה הדבר שבשבילו חיים, כל היתר זה מותרות.

מאיר וסוניה לבבי בחדרם
ק. מרחביה 1961

צילום: טוביה ריבנר

טוביה: זה היה כך גם אצלי אבל אחר כך זה היה פשוט צורך בעבודה. כי לא יכולתי תמיד לנסוע לקחת ספרים או לסחוב מהאוניברסיטה. לאט לאט בניתי את הספרייה שלי. אבל רוב ספריית השירה היא בחדר. חלק פה, של הוצאת "קשב" לשירה של רפי וייכרט. עכשיו אני מוציא את ספרי ב"קשב".

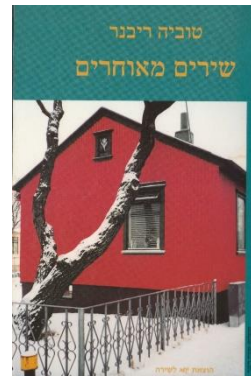
עידית: לימדת והיית הרבה שנים ראש החוג לספרות בחיפה, נכון?
טוביה: כן, הייתי, אבל לא, אני לא עשוי בשביל זה.
עידית: אבל ללמד כן אהבת, אני יודעת שיש לך הרבה תלמידים שמדברים עליך.
טוביה: יש תלמידים שזוכרים אותי לטובה, זה משמח אותי, אבל בסוף זה היה לי כבר קצת קשה, הייתי צריך להוציא בכוח את המילים מתוכי. כי לא היה לי יותר חשק לדבר על ספרות.

עידית: רצית כבר להיות בתוך הדברים?
טוביה: כן, להיות. לחיות.

עידית : וזה התאפשר לך?
טוביה : כשיצאתי לגמלאות אז זה התאפשר לי. התחלתי להוציא ספרים שאני אוהב אותם יותר מאלה שהיו קודם.
עידית : אפשר להגיד שכשיצאת לגמלאות יכולת לחזור לשירה?
טוביה : כן, אמנם הוצאתי מספיק ספרים גם לפני כן. אבל אלה שהוצאתי אחרי שיצאתי לגמלאות היו יותר טובים בעיני. איכשהו הייתי פטור מלחץ.
עידית : כן. כנראה.
טוביה : בכל זאת האוניברסיטה היא לוחצת.
עידית : זה לא קל להתפצל, להיות מורה ויוצר בו זמנית.
טוביה : כל התיאוריות זה נראה לי היום קצת מצחיק כל זה. אנחנו דור שמדברים את עצמנו לדעת. רוב דיבורים, כל כך הרבה, מדברים על הכל. מנתחים את הכל.
עידית : ניתוח על ניתוח על ניתוח.
טוביה : כן, ניתוח על ניתוח.
עידית : במקום לחיות?
טוביה : במקום לחיות.
עידית : השיר, הוא יותר קרוב לדעתך למקור הפועם, החי?
טוביה : השיר כשהוא גמור, ייתכן, ברגע שהוא עובד. אם הוא עובד אצל מישהו אז הוא אולי יותר קרוב. אבל העשייה של השיר עצמה זאת היא תמצית החיים הייתי אומר. זה הכיף. כשהוא גמור אז כבר לא. כשאני עובד עליו וצריך למצוא את הפרופורציות הנכונות, את המילים הנכונות, זה מהנה.

טוביה ריבנר
כמעט שיחה
הוצאת 'קשב' לשירה
2002

טוביה ריבנר
שירים מאוחרים
הוצאת 'קשב' לשירה
1999

עידית : יש לי פה את שני הספרים האחרונים שלך, 'שירים מאוחרים' ו'כמעט שיחה', הם מאוד יפים. בספר 'כמעט שיחה' גם צרפת CD בו אתה קורא את שיריך בקול.
טוביה : צרפתי כי מצאתי שלא תמיד מבינים את השירים שלי אם אני לא קורא אותם בעצמי. הריתמוס הפנימי הוא שלא נתפס פה, אין פה מסורת של קריאת שירה.
עידית : זו החלטה מאוד יפה.
טוביה : פה קוראים שיר כמו פרוזה ופחות מקשיבים למוסיקה של השיר.
עידית : אתה אומר שרוצים לעבור דרך השיר למקום אחר ולא רוצים להאזין, לשהות ולהיות בתוך השיר ?

טוביה : לא רוצים לחיות את השיר, לא רוצים. מוזר שאפילו משוררים כשהם קוראים את שיריהם הם קוראים אותם כפרוזה, זאת אומרת, יש משהו א-מוזי היום. בהמון פרקי שירה פה, ולא רק פה, בכלל בעולם. כאילו באמת המוזות הלכו לישון, הם באמת הלכו כנראה לישון, נכון?

עידית : אהה, אז בוא נעורר אותן.

טוביה : עכשיו שולטים ה"שולחנים" כמו שקראו להם פעם, אנשי הכסף. אנשי עסקים. יש להם המון עסקים לעשות. גם הקיבוץ הפך להיות עסק והכל הוא עסק. עכשיו, כל מה שיש פה, הערך שלו זה עסק וכמה כסף.

עידית : עד שאני העזתי להגיד את המילה 'כסף' לקח לי כארבעים שנה.

טוביה : באמת?

עידית : להעז להגיד את המילה הזאת. מילה קטנה. שלא לדבר להפוך אותה גם למשהו. וגם בהקשר זה אני מאוד רוצה שתקרא איזה שיר, שאולי הוא, בין היתר, שהוביל אותי למפגש זה אתך היום.

טוביה : איזה שיר?

עידית : השיר שקראתי בספר שלך 'שירים מאוחרים'. בספר יש מחזור שירים שאתה קורא לו 'גלויות'. גלויה מציריך, גלויה מבודפשט, גלויה מלונדון, גלויות מכל מיני מקומות בעולם. אחד השירים במחזור זה הוא "טיוטה של גלויה בלתי אפשרית". אני כבר די הרבה שנים מחפשת את מרחביה כמקום בשיח התרבות בישראל. אני שואלת את עצמי האם המקום הזה הוא מקום שאפשר לדבר עליו? שאפשר ממנו להתחיל להגיד משהו? קראתי את השיר הזה והוא מאוד תפס אותי, ואמרתי לחברה שלי שרק אני יודעת מאיפה נכתבה הטיוטה הבלתי אפשרית הזו. מאוד הייתי רוצה שתקרא את השיר הזה.

טוביה : בסדר, אני מוכן. אבל כמו שציינת זו היא רק טיוטה של גלויה, כלומר יש בה עדיין משהו לא גמור.

[טוביה קורא את השיר]

טיוטה של גלויה בלתי אפשרית

לְכַתֵּב לְךָ מֵהַמְּקוֹם הַזֶּה – כְּמַעַט מְגַחֵךְ.
מֵהַמְּקוֹם הַזֶּה לֹא פוֹתְבִים. שׁוֹם דָּבָר הַחוּצָה.
אֲנִי מְגַחֵךְ. אֲנִי פוֹתֵב.
הַמְּקוֹם הַזֶּה רִיק וְשָׁטוּחַ, אִם כִּי
לֹא יֵשֶׁר. גַּם שְׁבִילִים יֵשׁ בּוֹ, מִמְּקוֹם
לְמִקוֹם. בְּקִצְהוֹ צוֹנְפִים סוֹסִים. מֵעֵבֶר
חַיּוֹת עוֹד פְּרוֹת, אוֹמְרִים, בְּזִכּוֹת חֶלְבֵן. אֲבָל
כְּלָבִים לָרֵב מִתְרוֹצְצִים וְרוֹבְצִים בּוֹ, וְהֵם
נוֹבְחִים מְשֻׁמָּחָה. גַּם בְּנֵי אָדָם
מֵהַלְכִים פֶּאוֹ, אוֹ מֵהַ שֶׁנֶּרְאָה כֶּךָ. מִתְנוּךְ הַשִּׁיחִים

מְגִיחוֹת פְּנֵי מִסְכוֹת. הַגּוֹף לְאֵה.
הַכְּאָבִים אֶטוּמִים. אֵין מְדַבְּרִים עַל מָה
שֶׁאֵין צָרָךְ לְדַבֵּר. מָה שֶׁהִיָּה הִיָּה וְאֵין צָרָךְ
לְזַכֵּר. הַמָּקוֹם דּוֹאֵג לְאֲנִשֵׁי הַמָּקוֹם
בְּמִדָּה שֶׁהוּא דּוֹאֵג. לְצַפְרִים אֵין לְדָאֵג:
הֵן בָּאוֹת וְהוֹלְכוֹת לְרִצּוֹנָן. יֵשׁ בִּינֵיהֶן
שְׁשָׁרוֹת. אֶלְמָלָא הֵייתָ כָּאֵן הֵייתָ שׁוֹמֵעַת
יְפֵי שֶׁל שִׁיחָה

מתוך: טוביה ריבנר, שירים מאוחרים, הוצאת 'קשב' לשירה, 1999

עידית: יפה... טוביה, אבל למה טיוטה של גלויה בלתי אפשרית?
טוביה: כי כל זה מה שאני אומר זה בעצם בלתי אפשרי. המקום כפי שהוא מתואר כאן הוא לא
מקום, אז כבר הוא בלתי אפשרי. לכתוב על מה ואיך זה בלתי אפשרי בשביל גלויה. אולי
אפשרי בשביל בודהיזם אבל לא בשביל גלויה. זאת אומרת שהמקום הוא לא מקום.
עידית: לפני כמה שנים באחת הפגישות המוקדמות יותר שלנו המלצת לי לקרוא ולהתעניין בון
בודהיזם.

(טוביה ועידית עוברים להתבונן בספר הצילומים של טוביה שצילם את מרחביה ואנשיה בשנת היובל – 1961)

טוביה: לפי כל מה ששמעתי כולם מרגישים בצילומים את המקום. אבל אני יכולתי לצלם אותו
רק משום שהייתי גם בפנים גם בחוץ, כי לו הייתי רק בפנים לא הייתי יכול לראות כך
את הדברים.

עידית: כבר אז, בשנים מוקדמות האלו, הרגשת שאתה גם בפנים וגם בחוץ?
טוביה: מה שיש בתוך ספר הצילומים זה בפנים. זה המקום מבפנים, וכך מרגישים את זה
אנשים.

עידית: מאוד.

טוביה: אבל אני אומר שאני לא הייתי יכול לעשות את זה אילו הייתי ממש רק בפנים. זאת
אומרת הייתי צריך איזשהו מרחק כדי להשקיף על כל זאת.

עידית: בן כמה היית שצילמת את תמונות היובל של מרחביה?

טוביה: הייתי בן 37, צעיר. ואחר כך הסרטים, הנגיבים, הלכו לאיבוד ורק לאחרונה הם נמצאו
ונתתי אותם לנדב מן, את כולם, והוא הפתיע אותי ליומולדת 80 ועשה את האלבום הזה.
זו הפתעה יפה, אבל חבל שלא התייעץ איתי קצת.

גלילה ריבנר עם הילדים
עידן ומרים
צילום: טוביה ריבנר

- עידית: הנה תמונה של עידן בנך. שהיה קטן, איפה הוא היום?
טוביה: עידן בקטמנדו. הוא עמוק בבודהיזם.
עידית: והיית אצלו?
טוביה: פעם, ב-92' היינו אצלו. אבל הוא גם בא, בא הנה לפעמים. הוא מגיע בקרוב, אנחנו עושים צ'אט באינטרנט כל שבוע.
עידית: הוא חי במנזר?
טוביה: לא, במסדר שהוא שייך אליו לא חיים חיי נזירות, יש להם גם משפחות.
טוביה: יש לו דירה קטנה ועוסקים ברוח. אבל עם מורה.
עידית: עיסוק רוחני.
טוביה: כן, רק. אבל הוא יודע בדיוק מה שנעשה בעולם, הוא גר בפרבר על יד המקדש בקטמנדו והוא הולך לעיר, לחנות עם עיתונים, מסתכל בעיתון, מצלם אותו ככה במבט אחד ויודע מה שנעשה בעולם.
עידית: עידן מדבר אתך על מרחביה?
טוביה: על מרחביה? לא.
עידית: יש לקיבוץ איזו משמעות בשבילו? הוא חוקר את השורש הזה שלו?
טוביה: לא. אצלו קיימת עכשיו רק התורה הזאת. שהוא לגמרי, לגמרי מתעמק בה. אפשר להגיד שהוא תלמיד חכם בודהיסטי.
עידית: אפשר להגיד שהוא מצא שם את המשמעות שלו?
טוביה: כן.
עידית: את האחיזה שלו.
טוביה: נכון.
עידית: טוביה, בוא נחזור לאלבום הצילומים.
טוביה: זו התמונה של אבא שלך, אמניהו לבבי, שהיה צעיר. זה אחד הצילומים הכי אהובים באלבום.

אמנייה לבבי בן 36
צילום: טוביה ריבנר

עידית: איפה תפסת אותו? בפלחה? גם את התמונה של סבתא אני מאוד אוהבת. הראיתי את האלבום לאנשים והם אמרו שהאווירה היוצאת מהצילומים היא שהאנשים היו מאוד מחוברים למקום, נראה שהיה להם טוב, הם נראים עובדים ושמחים, נראים שיש להם איזו משמעות וביניהם גם כוח מחבר.
טוביה: גם כן וגם לא. את יודעת שהיו גם הרבה מתחים פה. וזו סבתא שלך.

סוניה לבבי (לבית שטוק סדן)
בדרכה לעבודה הלול
חורף 1960

צילום: טוביה ריבנר

עידית: בצילום שלך, היא נראית לי כמו איזו ציפור בוקר כזאת שעולה מהשחר. תפסת אותה בדרך אל הלול.
טוביה: בדרך אל הלול על יד המכבסה.
עידית: מאוד יפה הצילום הזה, בשבילי היא כמו איזו מין ציפור קטנה כזאת שבוקעת במעלה הדרך החורפית-בוצית.
טוביה: הייתה ציפור מיוחדת מאוד. גלילה דיברה איתה די הרבה בשנים האחרונות לחייה.
עידית: אתה יכול לספר לי קצת על סבתא? איך אתה זוכר אותה? למה אתה אומר שהיא הייתה ציפור מיוחדת?
טוביה: משום שהיא הייתה שונה מרוב חברי קיבוץ, הייתה מאוד בעלת קונטורות משל עצמה, זאת אומרת הרגשת את האישיות הברורה שלה.
עידית: אישיות ברורה?

טוביה : כן, נוכחות חזקה של אינדיבידואל. היא יכלה לדבר הרבה, את יודעת, תמיד היה בה משהו מיוחד כזה.

עידית : את סבא שלי, מאיר לבבי, אתה זוכר טוב?

טוביה : את סבא אני זוכר הרבה פחות.

עידית : באיזה גיל הגעת לארץ?

טוביה : 17. לבד.

עידית : בגיל 17 וישר הגעת למרחביה?

טוביה : לא, קודם הכניסו אותנו לקרנטינה בעתלית ואחר-כך לקחו אותנו באוטובוס ואמרו:

"מרחביה". הורידו אותנו מהאוטובוס על יד הדפוס ב'חורשת מאקי', אתה זוכרת?

אני ראיתי את 'מאקי' וחשבתי שזה קוף חמוד והלכתי ללטף אותו, אבל הסתבר שזאת

הייתה קופה תוקפנית והיא נשכה אותי ברגל.

עידית : אני זוכרת שפחדנו ממנה, היא הייתה בורחת לפעמים וקופצת לנו על רשת החלון בבית

הילדים.

טוביה : אז זהו שאני לא ידעתי שזה משהו מפחיד ולכן היא נשכה אותי כדבר הראשון. ואז הבנתי

שכנראה קופות לא אוהבות אותי.

עידית : איזו קבלת פנים.

טוביה : ומיד לקחו אותי למרפאה וקיבלתי זריקת טטנוס. זאת אומרת שהשהות שלי במרחביה

התחילה עם נשיכת קופה.

עידית : ומי לימד אותך עברית?

טוביה : אליעזר רייך הוא לימד אותנו עברית, אבל הוא לא כל כך לימד, הוא תמיד מצא תירוץ

להעדר. כי הייתה מלחמה, והיה לו רדיו. נדמה לי שהוא היה היחידי שהיה לו רדיו פרטי.

עידית : רדיו פרטי בקיבוץ?

טוביה : כן, והוא שמע כל הזמן חדשות ב-BBC, ונהג לבטל את השיעורים ומצא כל מיני סיבות;

"המועדון לא מסודר", "אתם גנבתם תפוחי אדמה", (מה שהיה נכון), ועוד. הוא הלך

לשמוע רדיו ואחר כך, עם סבא שלך, בחדר הקריאה הם פרשו מפה של העולם וסימנו עם

סיכות את תנועות הצבאות של בנות הברית ושל הגרמנים.

עידית : אליעזר רייך? וסבא סימן?

טוביה : כן, ביחד, סימנו בסיכות צבעוניות. אז ככה שהעברית שלי אחרי שנתיים לא הייתה כל כך

משובחת. גם היום היא לא משובחת. בעצם למדתי עברית מעגנון ומהשירה. אבל את

היסודות בכל זאת אליעזר נתן לי.

אליעזר רייך
המורה לעברית
של טוביה.

צילום: טוביה ריבנר
1960

עידית : אם כך בעצם לימדת וחינכת את עצמך דרך הספרות?
טוביה : כן. בכל. הרי אני נזרקתי מבית ספר לפני שגמרתי כיתה ט', אז ליהודים בצ'כוסלובקיה
כבר היה אסור ללכת לבית הספר.

(ממשיכים לדפדף באלבום הצילומים)

טוביה : הנה, זה ליישקה.
עידית : זה המורה שלך לעברית?
טוביה : כן.

עידית : אחרי זה אתה גם לימדת. פעם הייתה לי שיחה עם אהרן שבתאי והוא הזכיר שהיה תלמיד
שלך. הוא היה פה בנערותו כמה שנים. בא בעקבות אחיו הבכור יעקב שבתאי.
טוביה : כן, יענקלה היה הרבה אצלנו, היינו חברים טובים מאוד ואהרן היה תלמיד שלי.
עידית : גם אהרן נמצא במסע שלי אל הקיבוץ בתוך השירה. אני מצאתי את הספר שלו "קיבוץ"
ומאוד התרגשתי כי מצאתי שם תיאורים מאוד קונקרטיים של בתי הילדים והחצר
החקלאית שלנו. היה לו מבט של איש צעיר שבא מבחוץ וקולט בעין צלולה ומתפעלת,
משהו מהסדר ויסידור העבודה/ הקיבוצי של הימים ההם.
טוביה : כן, אני זוכר, לימדתי פה במוסד, עשינו תיאטרון בובות, מריונטות כאלה, בזה הוא
השתתף, או שהוא גם כבר חיבר משהו ... אני זוכר משהו מטושטש כזה אצלי בראש.

יעקב שבתאי (ראשון מימין)
בבוקר על יד תיבת העיתונים

צילום : טוביה ריבנר
1960

עידית : ונחזור לצילומים. טוביה, איך אתה מרגיש היום עם הצילומים האלה שבאופן גורלי,
פרדוכסלי אולי, בסופו של דבר אתה הוא זה שיצרת, אצרת, לנו את הזכרונות?
טוביה : זה שייך בכלל לצילום, מה זה צילום? שהוא מדמה חיים, נכון? ביחס לצילומים האלה,
היום, אני לא מרגיש שום דבר, רק אני מסתכל מבחינת מה לא היה צריך להיות בספר
ומה כן היה צריך להיות. אני יותר חושב על בעיות הבחירה והעריכה שלו. אבל כזכרון
אני היום זקן מדי בשביל להתרגש מהם.
אני מחזיר לך את השאלה, איך את מסתכלת היום על הצילומים? את רואה את בית
הילדים, את ההורים שמחכים לילדים? איך את הרגשת בזה? איך הרגשת שכשהלכת
לישון, היה לך קשה להיפרד מההורים?

עידית: כן, היו לי הרבה טקסים ב"השכבה". כל אחד היו לו את הטקסים האישיים בפרידה מההורים. איך נכנסים לתוך הלילה. אני חושבת שכל אחד המציא לו טקסים אישיים והגיב אחרת. התגובה שלי היתה שלימדתי את עצמי להרדם מהר. עשיתי אוטוסוגסטיות מאוד חזקות. עד היום אני אומרת שאם אומרים לי "ללכת לישון" אז אני הולכת לישון ונרדמת בכל מקום ובכל מצב. אני יודעת לתת לעצמי פקודה ללכת לישון. את התפתחותו של העולם האוטוסוגסטיבי שלי, אני מייחסת היום גם להתפתחותו של מרחב האמנות שלי. מצאתי שאני די רגילה להיכנס פנימה. החתך והמעבר המהיר והברור מיום הפעילות לשינה הפך אצלי למקום פורה של אפשרות ושל שיחה עם עצמי. כמו בשיר השירים: 'אני ישנה וליבי ער'.

טוביה: אני יודע שבתי מרים סבלה מאוד מהלינה המשותפת, היא לא רוצה בכלל להיזכר בזה. עידן בני, אני לא חושב, אבל עידן גם היה בחדר אחד עם חמוטל שאבא שלה, יענק'לה שבתאי, סיפר להם כל ערב סיפורים, והסיפורים שהוא סיפר שם לילדים... אף סיפור מהסיפורים המודפסים שלו לא שווה לאלה שסיפר להם בעל פה כשנחה עליו הרוח. עידית: וואו, וואו... הרוויחו.

טוביה: כן, הוא היה טוב בזה, אבל אני יודע שיש ילדים שבשבילם 'ההשכבה' הזאת, הפרידה מההורים, היתה טראומה, ואילו ילדים האחרים נדמה לי שזה לא היה להם איכפת.

עידית: טוביה, ואיך אתה הרגשת עם 'הלינה המשותפת', בתור הורה?

טוביה: אני הרגשתי עם זה נוח, כי זה נתן לי ערב פנוי. לפני שעת ההשכבה הייתי זמן אינטנסיבי מאוד עם הילדים ולי אישית לא חסרה הנוכחות שלהם איתי בלילה. שהילדים יקבעו את כל הערב שלי? וזאת בתנאי הדיור שהיו לנו אז? היה בלתי אפשרי. תנאי הדיור שלנו לא היו מותאמים לזה, לחלוטין. כשהחליטו לעבור לשינה המשפחתית היו צריכים להרחיב ולבנות בתים שמותאמים לכך. אני לא בטוח אם החוב הגדול של הקיבוצים לא התחיל עם הבנייה וההרחבות האלו. כל דבר יש לו פנים לכאן ולכאן. זו הייתה אז באמת אידיאולוגיה, זה היה ניסיון, אני חושב שבחלקו היה לי לברכה ובחלקו היה לי לקללה, כמו רוב הדברים. אני לא יודע איך 'הלינה המשותפת' הייתה בשביל אשתי, גלילה, אני חושב שהיא הרגישה משהו שונה. אני חושב שלאמהות אולי זה היה קשה יותר, הן רגישות יותר. חוץ מזה אנחנו יודעים שלא כל הילדים שגרים אצל ההורים שלהם דווקא מאושרים כל כך או שאין להם פחדי לילה.

המטפלת, שולה צור
עם קבוצת ילדים בארוחת הבוקר

צילום: טוביה ריבנר
1960

עידית: אבל לא היה בזה ויתור על חלק מההורות? בתנאי חיים אלו? באידיאולוגיה זאת?
טוביה: אם אני עצמי הרגשתי בזה ויתור על ההורות? לא, לא הרגשתי בזה ויתור על ההורות, הייתי הורה קרוב לילדים שלי וזה בא לידי ביטוי עד היום ביחסים ביני לבינם.

עידית : אבל אמרת שלמרים בתך היה קשה?
טוביה : למרים כן. בכלל להיות בקבוצה היה לה קשה.
עידית : בקבוצת הילדים?

טוביה : כן, במסגרת של הקבוצה, אבל לה היו סיבות. סיבות מיוחדות.

(מרים התייממה מאימה בהיתה קטנה מאוד)

טוביה : כל המסגרת הזו הייתה לה קשה והיא לא נזכרת לטובה במרחביה.

עידית : מתי היא עזבה את מרחביה?

טוביה : נדמה לי ש ב-72' אחרי הצבא היא הייתה קצת בקיבוץ אח"כ בתל אביב ואח"כ למדה 'בבצלאל' בירושלים. כשלמדה הייתה לה מורה ב"בצלאל", מרצה אורחת מגרמניה, והיא הציעה לה לנסוע להשתלמות בגרמניה והיא כבר נשארה שם.

עידית : יש עוד עניין שהוא בחוויות היסוד שלי, שקשורה באופן בו הופרדנו וגדלנו בבית הילדים ברוב שעות היום, וזו שאלת עיכוב בהתפתחות 'מרחב השיחה והדיבור' של ילד שלא גדל עם מבוגרים ואחים, אלא עם קבוצת ילדים בני גילו. אנחנו גדלנו במתחם נפרד של ילדים, באיזולציה. לא נבנה לנו מרחב שיחה של ממש עם ההורים ולמטפלת הייתה שפה מאוד מצומצמת ופונקציונאלית.

טוביה : כן?

עידית : היתה השפה 'הרזה' של המטפלת ובקוטב השני שפת המחנך, הלימודית-אידיאולוגית. אני, בזכרוני, לא מוצאת את שפת האמצע. שהיא שפת השיחה, שפת השאלה, הכאב, הבריור האנושי והבעת הרגשות. שיחות-הביניים האלה שילד שותף בהן בתוך בית פרטי, לנו הן היו חסרות. לימים התעוררה בי ההרגשה שחסר לי איזה נדבך, איזה מרחב שפתי. ההפרדה מהבוגרים, שגדלנו בה, אמנם הייתה בה הרבה דאגה לקיום : היינו רחוצים, היינו נקיים, היינו (מצטחקת) מטופלים ופעילים אבל..לא היינו "מדובבים", משוחחים.
טוביה : זה לא קשור בדמות המטפלת? כי אני יודע שמורן שלנו, שהמטפלת שלו הייתה רבקה ידלון, אצלה דווקא הילדים היו משוחחים. יכול להיות שזה היה תלוי במי הייתה המטפלת.

רבקה ידלון

צילום : טוביה ריבנר

עידית : אני לא זוכרת שיחים או שיחות. יותר זוכרת שפה תפקודית. זוכרת לקום, להתלבש, לאכול. מעין שפה כזאת. אני חושבת שהמטפלת לא לקחה על עצמה לפתח לנו את מרחבי השיח. היה לה סדר יום, והיא הייתה צריכה לתפעל אותו ואותנו.

טוביה : רבקה שוחחה, זה אני יודע, כי היא אהבה את השיחות. היו כאלה שכן והיו כאלה שלא. כמו שיש גם אמהות כאלה וכאלה. אני חושב על הפונקציונאליות של סדר היום זה היה בכלל סדר היום של הקיבוץ. צלצלו מתי לקום, מתי לאכול ארוחת בוקר, מתי זה ומתי זה. זה היה סדר היום, ההגיון של 'השבט'.

עידית : יש בזה גם איזה כוח. הנה הבוקר, אני נכנסת לקיבוץ והכל רוחש. יש פה אורגניזם חי. אחת החוויות היחודיות של הילדות שלנו זו איזו 'אחדות עולם', אחדות המקום והעלילה. אתה מכיר את כולם, אתה גדל עם כ-600 איש ואישה שהם/הן הדמויות של החיים שלך, אין אחרים, אין זרים, ואתה חושב שהעולם בנוי מ-600 'יסודות' כאלו. טוביה : נכון, פה זה 'מרכז העולם'.

עידית : אני זוכרת כשרק עזבתי את הקיבוץ ועברתי לתל אביב, לא הבנתי למה אין בתל אביב מנוחת צהריים? מה קורה כאן? בין אחת לשלוש, לא נחים? (צוחקת, צוחקים). זה היה כמו לעבור מפלנטה לפלנטה. למדתי לראות כמה הייתי חתומה בסדרים האלו של הילדות. עשרים שנה כל כך טוטאליות. תבניות עמוקות שהופכות למעין 'צורת-נפש' באיזשהו מקום.

טוביה : לנפש לא היה מקום בקיבוץ. זה היה עסק פרטי מדי. כלומר, על זה לא דנו. זה לא היה, זה לא היה בכלל בשית. אני חושב שמהרקע שאנשים באו אז לא נהוג היה לדבר על הרגשות. אם באו לידי ביטוי רגשות זה היה בשיחות הקיבוץ, ובדרך כלל היו אלה רגשות שליליים, רגש שלילי של התקפה, של אגרסיביות, במסווה של הכלל, דאגה לכלל, לכן אחרי זמן קצר מאוד עזבתי ולא השתתפתי יותר בשיחות קיבוץ כי זה ריגש אותי יותר מדי, עזבתי.

הצבעה בשיחת הקיבוץ

צילום: טוביה ריבנר

עידית : לא יכולת לחוות את אופי השיח שהתחולל בשיחות הקיבוץ?

טוביה : כן, כן, אז לצד האישי רגשי בכלל לא היה מקום.

היום הוא קצת יותר מדי. היום האופנה היא לשפוך את כל הקישקעס החוצה. כל אחד מתוודה ברבים, בעיתון, בטלוויזיה, עוד מעט יעשו אהבה בכיכרות, זה הצד השני של היום, שאין כבר בכלל פרטיות.

עידית : אתה אומר שעכשיו הכל הפוך.

טוביה : הקיבוץ היה ההפך הגמור, אתה היית צריך להיות "בסדר" כחלק של...

עידית : מכונה גדולה?

טוביה : לא מכונה, זו לא היתה מכונה, אלא מערכת מאוד ברורה. מערכת, מסגרת. כל מסגרת
קובלת, לא? לכן אני הייתי תמיד חצי/חצי, גם פה וגם לא הייתי פה. זה שמר עלי,
אחרת לא הייתי יכול לכתוב. הרי יענקל'ה שבתאי לא היה יכול לכתוב ככה אז הוא עזב.
עידית : כן.

טוביה : אבל היה לו לאן לעזוב, לי לא היה.

עידית : היה לו לאן כי הוא היה יליד הארץ, נולד בתל אביב והצטרף לקיבוץ במסגרת קבוצת
הכשרה ונשאר בו כ-10 שנים.

טוביה : בזאת אני ויענקל'ה היינו מאוד שונים. החינוך וכל מה שעברתי גם כן כנראה נתנו את
אותותיהם. אבל יחד עם זה נראה שבכל זאת יש גם בני קיבוצים היום שהם עצמאים
מאוד, אפילו עצמאים כאנשי עסקים גדולים. זאת אומרת שאני חושב שהקיבוץ היה
מסגרת מאוד סגורה והיית צריך להיות אישיות חזקה מספיק כדי לעמוד כנגדה ולתחום
לך את התחום של עצמך. ייתכן מאוד שילד זה קשה יותר כי אתה חלש יותר, אבל יש
גם ילדים חזקים. איך הייתה לך לא רק ה"השכבה" בלילה אלא גם חוויית 'הקבוצה'
ביום, כשהיית כל הזמן בתוך אותה הקבוצה?

עידית : קבוצה קטנה. מאוד קטנה.

טוביה : לא הרגשת את עצמך שם כבר לחוצה? היית שונה מהאחרים? הציקו לך בגלל זה?

עידית : לי לא הציקו, אני לא זוכרת הצקה. אני יודעת שיש ילדים שכן הציקו להם. לי אין את
החווייה הזאת, איכשהו באמת הייתי מה"בסדר". אולי הייתי יותר מדי בסדר והשאלות
והכאבים באו אחר כך, ... אבל באמת מה שמעניין אותי היום זה לא רק ההיבט האישי
...אלא הרצון לספר. לספר את הקיבוץ בלשון בני-אדם. קיבוץ זה גורלות וסיפורי חיים של
הרבה אנשים. וגם שלי.

טוביה : נכון. נכון.

עידית : המטרה שלנו היא דווקא לפרק את הסיפור הרשמי ולא להשאירו רק על הפן ההיסטורי
או הפוליטי, ולהזכיר שכל הדבר, האתוס הזה, בנוי מסיפורי בשר ודם.

קבוצת ערבה 1964
עידית עומדת] בגטקס ראשונה מימין
עומדת חמישית מימין המורה עדנה שבתאי
עומדת שניה משמאל המטפלת שושנה שור

צילום: שיקו שיקלובסקי

טוביה : בדיוק, ולכן יש כאלה שהם מספיק חזקים, פורצים את המסגרת ויכולים לקיים את
עצמם, אבל מי שקצת יותר חלש ואין לו אותם הכוחות אז המסגרת עולה ומתגברת עליו.
אבל עובדה שממרחביה יצאו שורה שלמה של אנשים יוצרים.

עידית : זה באמת מעניין.

טוביה : טוביה, דיברנו על המקום ועל הנפש. אתה חידדת את זה אפילו בצורה חריפה ואמרת ש 'לנפש לא היה מקום בקיבוץ', אבל הנה אתה חי כאן כבר כ- 60 שנה, למרות הכל ואף על פי כן. אותי מאוד מעניינת, בסופו של דבר, האחיזה שלך במקום. אז יש מקום או אין מקום כזה? אפרופו שירך 'טיוטה לגלויה בלתי אפשרית'. הרי פה אתה מניח את הראש בלילה כבר שישה עשורים.

טוביה : כן. יש, אני יודע..זו עובדה. זאת אומרת עובדה שאני קיים. מבחינה מסוימת זאת עובדה פרדוקסאלית, מבחינה אחרת זה אולי לא פרדוקס, כי אני קיים, נכון? (צוחק, צוחקים). אני עשיתי את שלי והלכתי בשלי. כבר אמרתי שאני לא הדמות המייצגת את הרעיון הקיבוצי דווקא, זאת אמרתי מהתחלה, כי אני חייתי, ואף על פי כן, אני אוהב את המקום, יש פה אנשים שאני מחבב, יש את הנוף שאני אוהב, אני לא אוהב את העיר הישראלית, כשעבדתי בצאן לפני המון שנים אהבתי את זה, אהבתי גם ללמד פה, כשלימדתי עוד פה, אז היו דברים, זאת אומרת שהיחס שלי איפשהו בא לידי ביטוי, ואפשר לראות זאת בצילומים שצילמתי.

עידית : דרך ההתבוננות, המבט.

טוביה : לראות איך שאני מצלם ומה שאני צילמתי. אבל יחד עם זאת כל הזמן הייתי במה שאת קוראת "רוח ונפש". היה לי עולם משלי והיו לי שם השקות לעולמות של אנשים שהם אינם דווקא בקיבוץ מרחביה. על זה כתבתי. כתבתי עכשיו ספר זכרונות אבל לרוע המזל בגרמנית כי הזמין את זה המו"ל הגרמני שלי, שמה אני כותב את הדברים האלה, עם מי נפגשתי, מי שעיצבו אותי על-יד הקיבוץ, אנשים חזקים שמחוץ לקיבוץ.

עידית : טוביה, כששוחחתי והתייעצתי עם גלילה ואמרתי לה שאני רוצה שתקרא את השיר 'טיוטה של גלויה בלתי אפשרית' אז היא אמרה לי שיש לך שיר עוד יותר קשה על המקום.

טוביה : איזה?

עידית : היא גילתה לי שיש את 'אלה תולדות'.

טוביה : נכון.

עידית : אני מבקשת שתקרא אותו, אם אתה מסכים.

טוביה : לקרוא אותו?

עידית : כן.

טוביה : בסדר. זה פתטי.

עידית : נשמע ואז נדע (מצטחקת).

טוביה ריבנר

אלה תולדות

בְּמַחֵי יָד אַחַת

יְמַחְקוּ אוֹתָנוּ

כְּמוֹ מְשׁוֹאָה שְׂגוּיָה מְעַל הַלוּחַ

כְּמוֹ זָבוּב טוֹרְדָנִי.

את הגוף ימוססו עד ימוג, יתנדף פליל
לא ישאיר אחריו אלא אור מצחין
כאלו מעולם
לא היינו.

מהבית הזה גם זכר
סימני הקירות בקרקע
לא יהיה אפשר לזהות.
מה שהיה היה.
היה ?
אין לדעת.

המקום פלו
לא יהפך, לא יבקק
לא יהרס, לא ינתץ –
הוא יבלע בתוך עצמו
יהמה מריקות.
– כבר עכשו לא געיה
לא צניפה, לא פעיה
אפלו לא דבור.
הוא יטמע בקוץ וחרול
שמיר ושית.

מי שיבואו אחרינו
אם יבואו אחרינו

לא ידעו דבר
ישתעשעו, אם ישתעשעו
ולשונם תהיה נקיה
ממלים כמו "אלה תולדות".

מתוך: טוביה ריבנר, כמעט שיחה, הוצ' קשב לשירה, 2002 עמ' 65-66

עידית: שיר קשה.

טוביה: שיר קשה? כן. אבל בשבילי גם הוא כבר עבר, ברגע שהוא גמור זה גמור ...

עידית : כן, זו היא תחושה, מחשבה, בזמן מסוים.
טוביה : בספר הזה יש הרבה שירים קשים. את מכירה את הספר שלי "חרוזי ילדים קלוקלים
ואחרים"? הוא גם על המצב עכשיו בארץ.
עידית : לא, מתי הוא יצא ?
טוביה : יצא לפני כמה חודשים.

עטיפת הספר
חרוזי ילדים קלוקלים
איורים : יוסל ברגנר
הוצאת צבעוני

**"עוֹגָה, עוֹגָה, עוֹגָה
מְחִיפָה עַד פְּלוֹגָה
מִי לְמַעַלָּה מִי לְמַטָּה ?
בְּמַעַגְל נְחוּגָה "**

עידית : וואו.
טוביה : חרוזי ילדים.
טוביה קורא :

**" אַחַת, שְׁתַּיִם, שְׁלֹשׁ
בוּם- בוּם- בוּם כְּדוֹר בְּרֹאשׁ
פְּרַח-פְּגָר עַל הַכְּבִישׁ:
בֵּן שְׂכָנֵנוּ מְזַל בֵּישׁ ."**

**"אֲנִי וְאַתָּה
אֵיזוֹ בְּעֵתָה ?
מִפְּלֶצֶת כְּזֹאת
עֵין לֹא רָאִתָּה."**

ועוד.. ככה זה הולך :
עידית : חזק.
טוביה : יוסל ברגנר צייר ואני כתבתי.
עידית : כל הספר על משקל של שירי ילדים?
טוביה : כן. אקרא לך עוד שיר מתוך ספר זה :

**טוביה ריבנר
אתה שוכח אתה זוכר**

**אתה שוכח אתה זוכר ?
אי־פעם הָיָה עוֹלָם אַחֵר ?
טל רַחֵץ אֶת הַבְּקָרִים ?
הַשְּׂקֵדִיָּה - בְּלֵה פְּרָפְרִים ?
גְּבַעַת הַמּוֹרָה שְׂפּוֹרֵת רַקְפּוֹת ?
הָאִוִּיר עֲרֹסֵל מְעַפֵּם שֶׁל עוֹפּוֹת ?
צוֹצְלוֹת קוֹנְנוֹ קִינַת יְחוּמָן ?**

הַסְקִסְק סְקִסְק וְשִׁכַח אֶת הַזְמָן?
אָבִיב? הָאֲמָנָם? אָבִיב אָבִיב?
שְׁמִי מְשִׁי עָמוּס בְּדַק מַחְלִיב?
הַשְׁחָרוּר הַתִּישָׁב עַל עֲנָף וְסִלְסֵל
מִבְּקָר עַד עָרֵב לֹא גָמַר לְהֵלֵל
כָּל נוֹצָה בְּגוֹף קְרוּאָתוֹ הַתְּמָה
כִּי אֶהְיֶה בְּעֵרָה בְּגֵרוֹנוֹ כַּחֲמָה?
הַבְּרִיּוֹת הַתְּהַלְכוּ לְאֵטָם בְּחֵלוּם
בְּרָכוּ בְּשָׁלוֹם וְהַתְּפֹנוֹנוֹ לְשָׁלוֹם?
עֲכָשׁוּ יְדֵי מַתְקָשָׁה לְכַתֵּב
דְּבָרִים שְׂאֵתָה מְעֵלָה בְּאוֹב.

עידית : תודה. נוגע בי מאוד. מהספר האחרון שיצא ממש עכשיו ב2004?

טוביה : כן.

עידית : טוביה, מי הם פה המצולמים? המשפחה שלך? הילדים של מרים, בתך?

טוביה : כן.

עידית : נכדים? איך קוראים להם?

טוביה : כבר גדולים. הם גרים באיסלנד.

טוביה : זה הוא קיאטן יונתן, זאת יעל אדלה וזה אילד מורן.

עידית : אילד?

טוביה : כן, באיסלנדית זה אילד, קשה לבטא את זה.

תמונה משפחתית
על שולחן העבודה של טוביה ריבנר

צילום : אריה פלדי

עידית : ומה זה? מסיכת מוות ?

טוביה : זה גתה.

עידית : מה? מסיכת מוות של גתה?

טוביה : לא מוות אלא חיים. הבאתי אותה מווימאר. לא חששתי מהפנים האלה הם השפיעו עלי.

עידית : נו, אתה 'שוחחת' הרבה עם גתה וגם תרגמת אותו בסדרה שערכת 'טעמים' .

רגע, אז מה זו בדיוק המסכה הזאת?

טוביה : זו מסכת חיים. עשו אותה כשהוא עוד היה בחיים, סגרו לו את העיניים ועשו על פניו

תבנית. יש כמה אלפים כאלו ואף על פי כן בשבילי יש בה נוכחות, כוח.

עידית : אולי היא קצת כמו צילום.

טוביה : כן, תפסה אותי כשראיתי אותה.

מסכת פנים של גתה
בחדר העבודה של טוביה ריבנר

צילום : אריה פלדי

עידית : טוביה, תודה על הפגישה והשיחה הזאת. חיבוק.

טוביה : כשמחבקים אותי אני מצפצף (צוחק). (לטוביה מכשיר שמיעה)

עידית : (צוחקים) יופי, מאוד מרגש.